ប្រវត្តិសាស្ត្រសម្រាប់ DC-Cam

នេះជាកិត្តិយសខ្លាំងណាស់ដែលខ្ញុំមានវត្តមាននៅទីនេះ ហើយនេះក៏ជាការខិតខំដ៏លំបាកមួយក្នុងការផ្តល់នូវប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាដ៏យូរលង់មួយរហូតមកទល់នឹងពេលដែលកម្ពុជាទទួលបានឯករាជ្យ ដែលមានរយៈពេលពីរពាន់ឆ្នាំ ឬក៏ច្រើនជាងនេះ ឲ្យបានច្បាស់លាស់ក្នុងរយៈពេលតែកន្លះម៉ោងនោះ!

មនុស្សភាគច្រើន ជាពិសេសជនបរទេស តែងតែគិតទៅលើប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជា តែក្នុងអំឡុងសម័យកាលអង្គរ និងសម័យទំនើប ឬក៏ថាឲ្យច្បាស់ជាងនេះ គឺសម័យកាលអង្គរ និងសម័យកាលខ្មែរក្រហមប៉ុណ្ណោះ ។ ដូចដែលខ្ញុំចង់បង្ហាញនៅក្នុងការនិយាយដោយសង្ខេបរបស់ខ្ញុំ គឺកម្ពុជាមានប្រវត្តិជាច្រើន លើសពីអ្វីដែលបានលើកឡើងនេះទៅទៀត ។

ខ្ញុំចង់ឲ្យអ្នកទាំងអស់គ្នាយល់ថា រាល់ប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់កម្ពុជា រាប់តាំងពីសម័យកាលដ៏យូរលង់មកហើយ រហូតមកទល់នឹងឆ្នាំ២០០៩នេះ គឺមានភាពសម្បូរសប្បាយ, គួរឲ្យចាប់អារម្មណ៍, និងមានលក្ខណៈបន្តបន្ទាប់គ្នាឥតដាច់ ។ អ្នកទាំងអស់គ្នាគួរតែមានមោទនភាពក្នុងនាមជាអ្នកទាយាទនៃប្រវត្តិសាស្ត្រដ៏អស្ចារ្យនិងយូរអង្វែងមួយនេះ ។

និយាយរួម ខ្ញុំសូមបែងចែកប្រវត្តិសាស្ត្រដ៏យូរលង់នេះ ជាបួនសម័យកាល ដោយរាប់ចាប់ពីការកកើតដំបូងនៃប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជា រហូតដល់ឆ្នាំ១៩៥៣ ជាពេលដែលកម្ពុជាទទួលបានឯករាជ្យពីអាណានិគមបារាំង ។ សម័យកាលនីមួយៗ អាចនឹងត្រូវមើលឃើញថាមានសាច់រឿងគោលមួយឬក៏ពីរ ។

១. បុរេប្រវត្តិសាស្ត្រៈ សម័យហ្វូណននិងសម័យចេនឡា ។ សាច់រឿងគោលៈ ការទទួលឥទ្ធិពលពីឥណ្ឌា កាលបរិច្ឆេទៈ ៥០០០ឆ្នាំមុនគ្រិស្តសករាជដល់៨០០ឆ្នាំក្រោយគ្រិស្តសករាជ ។
២. សម័យអង្គរ, សាច់រឿងគោលៈ អំណាចរាជាធិរាជ, នគរូបនីយកម្ម និងប្រជាជនសាមញ្ញ កាលបរិច្ឆេទៈ ទសវត្សឆ្នាំ៨០០ ដល់ទសវត្សឆ្នាំ១៨៥០

៣. សម័យកណ្ដាល សាច់រឿងគោលៈ បរិវត្តន៍, ការដាច់ឆ្ងាយពីពិភពខាងក្រៅ និងការគាបសង្កត់ពីពិភពខាងក្រៅ, កាលបរិច្ឆេទ ទសវត្សឆ្នាំ១៤៥០ ដល់ឆ្នាំ១៨៦៣
៤. សម័យអាណានិគម, សាច់រឿងគោលៈ សង្គមកម្ពុជាចាប់ផ្ដើមបើកចំហរទៅពិភាពខាងក្រៅច្រើនជាងមុន កាលបរិច្ឆេទៈ ឆ្នាំ១៨៦៣ ដល់ឆ្នាំ១៩៥៣ ។

បុរេប្រវត្តិសាស្ត្រៈ សម័យហ្វូណន និងសម័យចេនឡា

យើងមានភស្តុតាងបញ្ជាក់ថា មានមនុស្សរស់នៅក្នុងរូងថ្ម នៅភាគពាយព្យនៃប្រទេសកម្ពុជាជាយូរលង់ណាស់មកហើយ គឺចាប់ពី៥០០០ឆ្នាំ មុនគ្រិស្តសករាជមកម្ល៉េះ ។ មនុស្សទាំងនោះ គឺស្ថិតនៅក្នុងយុគសម័យមួយ ដែលបានរស់នៅជាច្រើនកន្លែង ហើយរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ កន្លែងជាច្រើននៃសម័យកាលនេះ ទើបនឹងត្រូវគាស់កាយដើម្បីសិក្សា ។ មកដល់១០០០ឆ្នាំ មុនគ្រិស្តសករាជ មនុស្សដែលរស់នៅតំបន់ដែលបច្ចុប្បន្នស្ថិតនៅជិតខេត្តកំពង់ឆ្នាំង បានប្រើប្រាស់ស្ពាន់ធ្វើជារបស់របរប្រើប្រាស់ (របស់របរល្អៗជាច្រើនរបស់ក្រុមមនុស្សទាំងនេះមានតាំងនៅសារមន្ទីរជាតិ) ។ របស់របរប្រើប្រាស់ ឧបករណ៍លម្អផ្សេងៗ និងអាវុធមានលក្ខណៈប្រហាក់ប្រហែលនឹងវត្ថុដែលគេរកឃើញនៅទីតាំងដែលស្គាល់ថាជា "យុគសម័យស្ពាន់" ដែលស្ថិតនៅភាគឦសាននៃប្រទេសថៃ ។ ប៉ុន្តែវាមិនមែនមានន័យថាជនជាតិដើមរបស់កម្ពុជាជាថៃនោះទេ ។ ត្រូវចងចាំថា ពុំមានព្រំដែនរវាងប្រទេសនីមួយៗនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍នោះទេរហូតមកដល់សម័យកាលអាណានិគម ។ ដូចនេះ ក្រុមមនុស្សដើមដែលបច្ចុប្បន្នស្ថិតនៅភាគឦសាននៃប្រទេសថៃ ប្រហែលនៅប្រើប្រាស់ភាសាខ្មែរនៅឡើយ ឬក៏ថាភាសាដែលស្រដៀងនឹងភាសាខ្មែរ ។ មនុស្សទាំងនោះធ្វើស្រែនិងបរិភោគត្រីជាអាហារ ដូច្នេះរបបអាហារសំខាន់ដែលប្រជាជនកម្ពុជារស់នៅតាមជនបទក្នុងឆ្នាំ២០០៩នេះ គឺដូចគ្នានឹងរបបអាហារដែលមនុស្សបរិភោគកាលពី១០០០មុនគ្រិស្តសករាជដែរ ។ នេះអាចបង្ហាញអំពីទំនាក់ទំនងគ្នាឥតដាច់នៃប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាមួយ ។

ព្រឹត្តិការណ៍នេះ ខ្ញុំឲ្យឈ្មោះថា "ការទទួលឥទ្ធិពលពីឥណ្ឌា" ដែលខ្ញុំបានជ្រើសជាសាច់រឿងគោលនៃសម័យកាលនេះ ។ សម័យកាលនេះ ទើបតែកត់ត្រាឡើងនៅប៉ុន្មានឆ្នាំដំបូងនៃសម័យកាលគ្រិស្តសាសនាប៉ុណ្ណោះ ដែលគ្រឿងអលង្ការនិងរបស់របរប្រើប្រាស់របស់ប្រជាជនឥណ្ឌាត្រូវបានរកឃើញនៅតាមតំបន់

ឆ្នេរ ដែលសម្បូរទៅដោយអ្នកប្រាជ្ញជាច្រើន ។ សម័យកាលនោះហើយ ដែលជនជាតិចិន ហៅថាសម័យហ្វូណន ។

ហ្វូណន ជារដ្ឋពាណិជ្ជកម្មដ៏សំខាន់មួយ ដោយសារជាទីតាំងដែលសម្បូរទៅដោយទំនាក់ទំនងផ្លូវទឹកជាច្រើន ដែលអាចផ្តល់កម្លាំងពលកម្មដ៏មហិមានៅពេលដែលមានតម្រូវការ ។ ប៉ុន្តែ ជាអកុសល ពុំមានឯកសារសំណេរណាមួយនៅសេសសល់ទេ បន្ទាប់ពីសម័យកាលនេះ ។ ព័ត៌មានទាំងឡាយអំពីសម័យកាលនេះបានមកពីកំណាយជាច្រើននៃក្រុមបុរាណវិទូ និងឯកសារជាច្រើនទៀតបានមកពីប្រទេសចិន ដែលត្រូវបានចងក្រងឡើងរាប់រយឆ្នាំមកហើយ ។ ក្រោយមកទៀត ការសិក្សាគឺមានសារប្រយោជន៍ណាស់ ដោយគេចាប់ផ្តើមមើលទៅលើសភាពប្រែប្រួលនៃសម័យហ្វូណន ដោយសារអ្នកគ្រប់គ្រងនៃសម័យកាលនេះបានជ្រើសយកភាសា វប្បធម៌ និងលក្ខណៈធ្វើកិច្ចការរដ្ឋបាលពីប្រទេសឥណ្ឌា ប្រកបដោយដំណើរការដ៏ប្រសើរ និងស្មុគស្មាញមួយ ដែលយើងឲ្យឈ្មោះថា ការទទួលឥទ្ធិពលពីឥណ្ឌា ។

ការទទួលឥទ្ធិពលពីឥណ្ឌានេះ មិនមែនមានន័យថា ប្រទេសកម្ពុជាបានធ្លាក់ក្នុងអាណានិគមឥណ្ឌានោះទេ ប៉ុន្តែជាជម្រើសមួយ ដែលក្រុមវរជននៅសម័យនោះបានយកមកប្រើប្រាស់នៅពេលដែលពួកគេបានប្រទះនឹងវប្បធម៌របស់ឥណ្ឌានៅប្រទេសឥណ្ឌាដូចជាអ្នកកាន់សាសនាឬតាមរយៈការធ្វើពាណិជ្ជកម្ម ឬនៅប្រទេសកម្ពុជា (ហ្វូណន) តាមរយៈអ្នកធ្វើជំនួញឥណ្ឌា អ្នកធ្វើការងារ និងអ្នកដឹកនាំសាសនាជាដើម ។ ដំណើរការនៃការទទួលឥទ្ធិពលនេះកើតឡើងនៅចន្លោះ៥០០ឆ្នាំមុនគ្រិស្តសករាជ និង៥០០ឆ្នាំក្រោយគ្រិស្តសករាជ ឬមុននិងក្រោយបន្តិច ដែលដំណើរការនេះពុំត្រូវបានកត់ត្រាឡើងឡើយ ។ ដំណើរការនេះកើតឡើងដោយសារទំនាក់ទំនងពាណិជ្ជកម្មជាមួយកម្ពុជា ដែលបានលក់ផលិតផលដ៏កម្រពីព្រៃឈើ ហើយឥណ្ឌាទិញយកផលិតផលទាំងនេះ ដើម្បីផលិតរបស់របរជាច្រើន ជាពិសេសគឺផលិតធ្វើក្រណាត់ផ្សេងៗ ។ ឥទ្ធិពលវប្បធម៌ឥណ្ឌា ដែលកម្ពុជាទទួលខ្លាំងបំផុតនោះគឺអាទិទេព (ដែលមានប្រជាប្រិយភាពខុសៗគ្នា) និងគំនិតនៃការរៀបចំការគ្រប់គ្រង ។ ប៉ុន្តែ ខ្មែរពុំដែលយកទំនៀមទែកវណ្ណៈដែលមានមកពីឥណ្ឌាទេ ។ នៅពេលដែល “ខ្មែរ” បានក្លាយទៅជាភាសាសរសេរ នៅប្រហែល៣០០ឆ្នាំក្រោយគ្រិស្តសករាជនោះ តួអក្សរឥណ្ឌាត្រូវបានកែសម្រួលសម្រាប់ជាព្យញ្ជនៈនៃភាសាថ្មីនេះ ។ ការទទួលឥទ្ធិពលពីឥណ្ឌា មិនមែនជាលើកដំបូង ហើយក៏មិនមែនជាលើកចុងក្រោយដែរចំពោះលក្ខណៈលាយឡំនិងការយកលំនាំតាមវប្បធម៌ផ្សេងៗ បានបង្កើតជាប្រវត្តិសាស្ត្រ វប្បធម៌មួយសម្រាប់ប្រទេសនេះ ។ ចំណុចសំខាន់

នោះគឺថា ការទទួលឥទ្ធិពលពីឥណ្ឌានេះមិនមែនជាការដាក់ការគ្រប់គ្រង ឬអាណានិគមដូចករណីចិនធ្វើមកលើវៀតណាមខាងជើងនោះទេ ។

នៅសតវត្សទី៨និងទី៩ ក្រោយគ្រិស្តសករាជ ទីតាំងរដ្ឋបាលសំខាន់ បានប្តូរពីតំបន់ឆ្នេរ មកលើដីនៃអណាចក្រហ្វូណន ទៅភាគខាងត្បូងនៃកម្ពុជា ដោយមានទីក្រុងមួយដែលបច្ចុប្បន្ន ជាភូមិមួយនៅស្រុកអង្គរបុរី ។ «ចេនឡា»ជាឈ្មោះដែលចិនបានដាក់ឲ្យអាណាចក្រនេះ ។ រាជធានីនៃចេនឡា ប្រហែលជា «ឥសានាបុរា» ឬស្គាល់ថាសម្បូរព្រៃគុហ៍នៅខេត្តកំពង់ធំ ។ នៅអំឡុងរយៈពេលប៉ុន្មានឆ្នាំនោះហើយដែលមានការចារិកជាភាសាខ្មែរ និងសំស្រ្កឹតនៅលើផ្ទាំងថ្មជាលើកដំបូង និងចាប់ផ្តើមមានការរៀបចំចងក្រងឯកសារស្តីអំពីប្រវត្តិ និងសង្គមរបស់កម្ពុជា ។ កិច្ចការដ៏មានសារប្រយោជន៍របស់លោក ម៉ៃខល វីឃើរី ដែលសិក្សាលើសិលាចារឹកទាំងនេះ ត្រូវបានបង្ហាញឡើងនៅក្នុងឆ្នាំ២០០៥ ហើយបានផ្លាស់ប្តូរការយល់ដឹងរបស់យើងចំពោះប្រវត្តិសាស្រ្តនៅប៉ុន្មានឆ្នាំចុងក្រោយនៃសម័យកាលនេះ ។

អ្នករាល់គ្នាតែងតែនឹកឃើញដល់អង្គរជារៀងរាល់ថ្ងៃ ដូចជានៅពេលដែលអ្នកឃើញទង់ជាតិកម្ពុជា ពូកេ្លងជាតិ ឬឈ្មោះហាងទំនិញជាច្រើន ។ អ្នកក៏អាចឃើញកំពូលដែលមានលក្ខណៈស្រដៀងនឹងអង្គរ ចេញពីវិមានឯករាជ្យ ។ ភាគច្រើននៃអ្នកទាំងអស់គ្នា សុទ្ធសឹងតែបានទៅទស្សនាអង្គរ ឬថាអ្នកខ្លះថែមទាំងបានទស្សនាជាច្រើនលើកទៀតផង ។ អង្គរ គឺជាមណ្ឌលទេសចរណ៍ដ៏គួរឲ្យស្ញប់ស្ញែងសម្រាប់អ្នកទេសចរណ៍ដែលមកទស្សនាប្រមាណជាង១លាននាក់ នៅក្នុងមួយឆ្នាំ ប៉ុន្តែសម្រាប់អ្នកដែលជាជនជាតិខ្មែរវិញនោះ អង្គរគឺជាអ្វីដែលខុសពីអ្នកទេសចរណ៍បរទេសទាំងនេះ៖ អង្គរជាទីរំឭកដ៏ស្អាតអស្ចារ្យនៃភាពជោគជ័យរបស់បុព្វបុរសខ្មែរ ផ្នែកសិល្បៈនិងស្ថាបត្យកម្ម ការរៀបចំទីក្រុង ការធ្វើផ្លូវថ្នល់, និងវិស្វកម្មដោយប្រើប្រាស់កម្លាំងទឹក ដែលនេះគ្រាន់តែការរៀបរាប់ត្រួសៗប៉ុណ្ណោះ ។

ជាច្រើនឆ្នាំមកហើយ ដែលបុរាណវិទ្យានៅកម្ពុជាដែលគ្រប់គ្រងដោយបារាំងនោះ បានសិក្សាចំពោះតែអំពីព្រះរាជា ប្រាសាទ និងសិលាចារឹកដែលគេរកឃើញនៅអង្គរ ដើម្បីបង្កើតជារូបភាពមួយនិងកាលបរិច្ឆេទនៃរាជាណាចក្រប៉ុណ្ណោះ ។ ការសិក្សានោះបានឲ្យឈ្មោះស្តេចចំនួន២៦អង្គដែលធាតុរបស់ស្តេចទាំងនោះមានតម្កល់នៅប្រាសាទជាងមួយពាន់ និងបកប្រែសិលាចារឹកដែលសរសេរជាភាសាខ្មែរ និងសំស្រ្កឹត មានចំនួនជាងមួយពាន់សិលាចារឹក ។ ក្នុងការស្ថាបនាឡើងវិញនូវប្រាសាទសំខាន់ៗជាច្រើន

នៅអង្គរ ជនជាតិបារាំងបានសិក្សាអំពីសាសនាកម្ពុជា និងមួយចំនួនទៀតលើការរស់នៅប្រចាំថ្ងៃរបស់ប្រជាជនដែលបានពីគូទឹកនៃប្រាសាទបាយ័ន ។

សិលាចារឹកទាំងនោះ បង្ហាញអំពីការព្រួយបារម្ភរបស់ស្តេច (ជាទូទៅមានលក្ខណៈថ្លៃថ្នូរ និងសរសេរជាភាសាសំស្រ្កឹត) និងមួយចំនួនទៀតស្តីអំពីកិច្ចការរដ្ឋបាលអាណាចក្រ បើឲ្យច្បាស់ជាងនេះកិច្ចការរដ្ឋបាលទាំងនេះ គឺមានទំនាក់ទំនងទៅនឹងប្រាសាទដែលសាងសង់ឡើងដោយស្តេច ឬសមាជិកដ៏មានឥទ្ធិពលមួយរូបនៅក្នុងថ្នាក់ដឹកនាំជាន់ខ្ពស់ ។

អ្នកសិក្សាទាំងនោះ បានផ្តល់នូវការស្វែងយល់អំពីប្រាសាទនិងអ្វីៗទាំងអស់ ពីការស្រាវជ្រាវរបស់ខ្លួន ទៅពិភពលោកក្នុងនាមជាអំណោយមួយ ហើយពួកគេផ្តល់អំណោយមួយទៀត សម្រាប់ប្រជាជនកម្ពុជា ។

ប៉ុន្តែអ្វីដែលការខិតខំរបស់ជនជាតិបារាំងបានមើលរំលងនោះ គឺការរស់នៅប្រចាំថ្ងៃរបស់ប្រជាជនសាមញ្ញនៅអង្គរ ដែលជាបុព្វបុរសរបស់អ្នកទាំងអស់គ្នា គឺពុំមានការកត់ត្រាជាប្រវត្តិសាស្រ្ត នូវជីវភាពនៃមនុស្សប្រុសស្រីរាប់រយរាប់ពាន់រូប ដែលធ្វើស្រែ, ចិញ្ចឹមបីបាច់គ្រួសារ, ប្រយុទ្ធនៅក្នុងសង្រ្គាមដើម្បីអណាចក្ររបស់ខ្លួន, និងសាងសង់ប្រាសាទជាច្រើន ។ បារាំង មើលឃើញអង្គរថាជាការតស៊ូមួយ ជាការប្រមូលនៃសម្រស់ដែលខូចខាតជាច្រើន និងជាទីតាំងសម្រាប់ប្រវត្តិសាស្រ្តរាជានិយមដែលលាតសន្ធឹងក្នុងរយៈពេល៦០០ឆ្នាំ ។

រយៈពេលប្រមាណ៥០ក្រោយនេះ គឺមានការផ្លាស់ប្តូរមួយចំនួន ដែលទាក់ទងនឹងការគិតរបស់យើងចំពោះអង្គរ និងប្រវត្តិសាស្រ្តដើមនៃកម្ពុជា ។ ការគាស់កាយលំនៅដ្ឋានចាស់ៗនៅសម័យមុនអង្គរ និងទីតាំងកប់សាកសពមួយចំនួន បានបង្ហាញអំពីភាពស្មុគស្មាញនៃជីវិតរបស់ប្រជាជនសាមញ្ញ ។ ការធ្វើផែនទីនៃតំបន់អង្គរក៏ត្រូវបានគេប្រែក្លាយទៅជាសិល្បៈមួយ ដោយប្រើប្រាស់រូបភាពពីប្រព័ន្ធផ្កាយរណប ដើម្បីស្វែងរកវាលស្រែល្វឹងល្វើយ ប្រឡាយទឹក និងថ្នល់ជាច្រើននៅអង្គរ ។ វាបានបង្ហាញថាអង្គរធ្លាប់ជាទីក្រុងដ៏ធំ និងកុះករមួយ ដែលផ្តល់ទីលំនៅដល់ប្រជាជនប្រមាណ ៧០០,០០០នាក់នៅសតវត្សទី១២ ដែលជាពេលដែលអង្គរវត្តកំពុងត្រូវបានសាងសង់ឡើង ។

ឈ្មោះរបស់ទីក្រុងនេះគឺឥសានបុរ ។ ការពិតទៅ យើងដឹងច្រើនជាងអ្វីដែលយើងធ្លាប់បានដឹងអំពីទីក្រុងនេះចំពោះទម្រង់លំនៅដ្ឋាន ផ្លូវនានា របស់របរប្រើប្រាស់ ភាជន៍ និងប្រឡាយទឹកជាច្រើនទៀត ។ បុព្វបុរសប្រុសស្រីទាំងនោះ បច្ចុប្បន្នបានលេចឡើងក្នុងនាមជាអ្នកស្រុកប្រកបដោយការច្នៃប្រឌិតនិងរស់រវើកនៃទីក្រុងដ៏ធំ ស្មុគស្មាញ និងគួរឲ្យចាប់អារម្មណ៍មួយ ទោះបីជាអ្នកទាំងនោះត្រូវបានចារនៅលើសិលាចារឹកក្នុងនាមជាទាសករក៏ដោយ ។ ក្រៅពីនោះ បុព្វបុរសទាំងនេះ ហើយដែលជាសិល្បករនិងស្ថាបត្យករដ៏អស្ចារ្យដែលយើងទាំងអស់គ្នាតែងតែស្គាល់ ។ ហើយអ្នក ទាំងនេះ គឺជាមនុស្សរបស់អ្នក ។

ទន្ទឹមនឹងនេះដែរ ការសិក្សាតាមបែបបុរាណនៃបុរាណវិទ្យា ចំពោះស្តេច ប្រាសាទ និងសិលាចារឹករបស់រាជាទាំងនេះ បានផ្តល់នូវព័ត៌មានថ្មីៗជាច្រើននៅរជ្ជកាលស្តេចជ័យវរ្ម័នទី៧ អត្ថន័យនៃអង្គរវត្តតាមលក្ខណៈតារាសាស្ត្រ និងឫសគល់និងដែនកំណត់នៃការធ្វើពាណិជ្ជកម្មអន្តរជាតិ ។ នៅឆ្នាំ ២០០៩នេះ យើងគ្រប់គ្នាបានដឹងអំពីប្រវត្តិសាស្ត្រច្រើនបំផុតលើអ្វីដែលយើងធ្លាប់ដឹង ក៏ដូចជាជីវភាពរស់នៅប្រចាំថ្ងៃរបស់មនុស្សប្រុសស្រី និងទីលំនៅរបស់បុព្វបុរសទាំងនេះ ដែលមានប្រមាណ ១០០០គីឡូម៉ែត្រការេ ។ ផ្ទុយពីការយល់ឃើញថាជាអាថ៌កំបាំងដ៏មហិមាមួយ អង្គរគឺបានក្លាយទៅ ជាការរួមផ្សំនៃអាណាចក្រដ៏អស្ចារ្យមួយ និងស្នាដៃនៃបុព្វបុរសដែលភាសា ការរស់នៅ និងអត្តចរិត ដែលអ្នកទាំងអស់គ្នាយល់ថាគួរឲ្យចូលចិត្ត និងងាយស្រួលយល់ ។

សម័យកណ្តាលៈ ការផ្លាស់ប្តូរ និង ការរងសម្ពាធពីខាងក្រៅ

មិនមានឯកសារណាមួយនៅសេសសល់ដើម្បីប្រាប់យើងអំពីពេលវេលា និង មូលហេតុដែលនាំអង្គរធ្លាក់ចុះ ពីទីក្រុងដ៏អស្ចារ្យមួយទេនាក្រោយសតវត្សទី១៥ ហើយដំណាក់កាលនេះពិតជាមានភាពស្មុគស្មាញណាស់ ដោយលាតសន្ធឹងរាប់រយឆ្នាំ ប៉ុន្តែបំលាស់ប្តូរនានាបានកើតឡើងរួចទៅហើយនៅក្នុងសង្គមខ្មែរជាច្រើនសតវត្សមុនរាជធានីយសោធរបុរៈ (មិនមែនអង្គរវត្តទេ) ត្រូវបានបោះបង់ចោល ។

ចំណុចសំខាន់បំផុត នៃបំរែបំរួលនេះគឺថា សង្គមកម្ពុជាបានផ្លាស់ប្តូរដ៏ធំមួយដោយការប្រែក្លាយទៅជាអ្នកកាន់និកាយពុទ្ធសាសនាថេរវាទ ដែលប្រជាជនកម្ពុជាប្រណិប័តន៍ជាទូទៅនាពេលបច្ចុប្បន្ន ។ ការផ្លាស់ប្តូរនូវការប្រណិបតន៍

សាសនានេះប្រហែលជាកើតឡើងនៅសតវត្សទី១៣ ព្រោះនៅពេលដែលអ្នកការទូតចិនម្នាក់មកធ្វើទស្សនកិច្ចរដ្ឋធានីយសោធរបុរៈនៅក្នុងឆ្នាំ១២៩៦ ប្រជាពលរដ្ឋបានកំពុងតែប្រណិបតន៍ព្រះពុទ្ធសាសនារួចទៅហើយ ។ បំលាស់ប្តូរនេះ ធ្វើឲ្យកម្ពុជាមានភាពស្រដៀងគ្នាទៅនឹងប្រទេសមួយដែលប្រនិបត្តិព្រះពុទ្ធសាសនាដូចគ្នានៅអំឡុងពេលជាមួយគ្នាដែរនោះគឺប្រទេសជិតខាងសៀម ហើយពីរបីរយឆ្នាំក្រោយមកឃើញមានការទទួលឥទ្ធិពលវប្បធម៌ពីគ្នាទៅវិញទៅមករវាងប្រទេសទាំងពីរ ។ ជាអកុសលសម្រាប់កម្ពុជា នៅក្នុងសតវត្សទី១៦ ប្រទេសសៀមក្លាយជាមានឥទ្ធិពលមួយ ហើយទទួលស្ទួយសារអាករពីជនជាតិខ្មែរ ហើយបានបន្តធ្វើរហូតដល់ពេលបារាំងមកដល់ក្នុង១៨៦៣ ។ ប្រជាជន កម្ពុជាមិនបានចាញ់គ្រប់សង្គ្រាមទាំងអស់ដែលបានច្បាំងជាមួយសៀមទេ ហើយចំនុចមួយដែលកម្ពុជាបានចាញ់គឺការបាត់បង់ចំនួនប្រជាជនយ៉ាងច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់នៅពេលដែលសៀមចាប់ជនជាតិខ្មែរជាឈ្លើយសឹក ។ ព្រឹត្តិការណ៍ដ៏សំខាន់នៅសម័យកណ្តាលគឺការរួញទឹកដីក្រោមការគ្រប់គ្រងដោយស្តេចខ្មែរមួយអន្ត ព្រមទាំងបាត់បង់នូវប្រជាជនកម្ពុជាផង ។ បញ្ហាមួយទៀតសម្រាប់ប្រទេសកម្ពុជានៅក្នុងសម័យកណ្តាលគឺការលេចចេញជារូបរាងឡើងនូវប្រទេសជិតខាងដ៏មានឥទ្ធិពលមួយនៅប៉ែកខាងកើត ។ មកដល់សតវត្សទី១៧ មេដឹកនាំត្រកូលង្វៀរបស់វៀតណាមខាងត្បូងបានធ្វើឲ្យមានការបែកបាក់ក្នុងព្រះរាជវាំងរវាងអ្នកដែលធ្លាប់យកប្រទេសសៀមជាមេ និងអ្នកដែលត្រូវគ្នា ជាមួយនឹងវៀតណាម ។ វៀតណាមក៏បានបិទផ្លូវច្រកទៅកាន់កំពង់ផែសមុទ្រ ហើយពីឆ្នាំប្រហែលជា១៦៥០ ដល់ ១៨៥០ ព្រះរាជាណាចក្រនេះបានឋិតនៅក្នុងភាពឯកោពីពិភពខាងក្រៅ ហើយមានជំនួញដូរជាមួយអន្តរជាតិ យ៉ាងតិចតួចបំផុត ។

ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី មិនអាចនិយាយបានថាស្ថានភាពកម្ពុជាឋិតនៅក្នុងសភាពរងគ្រោះនិងហិនហោចនោះទេ ។ សម័យនេះហើយដែលសមិទ្ធផលអក្សសាស្ត្រខ្មែរមួយចំនួនបានផុសត្រដែតឡើងដូចជាច្បាប់នានា និង រឿងរាមកេរ្តិ៍ជាដើម ហើយសម័យនេះហើយដែលបានផ្សារភ្ជាប់អរិយធម៌អង្គរទៅនឹងសង្គមមួយដែលបារាំងបានជួបប្រទះពេលមកដល់ប្រទេសនេះដំបូងនៅឆ្នាំ១៨៦០ ។ ការផ្សាភ្ជាប់រវាងអង្គរ និង សម័យអនានិគមរួមមានវប្បធម៌ដ៏ត្រចះត្រចង់របស់ខ្មែរ ភាសាដែលពោរពេញទៅដោយភាពសម្បូរបែប និងភាពត្រចះត្រចងនៃការរៀបចំសង្គម ។ ម៉្យាងវិញទៀត ជនជាតិខ្មែរគឺជាអ្នកទទួលមរតកនៃសម័យកាលនេះ ប្រហែលជាច្រើនជាងសម័យអង្គរ ឬសម័យអាណានិគមទៅទៀត ។

សម័យអាណានិគមៈ កម្ពុជាចូលរួមជាមួយពិភពខាងក្រៅច្រើនជាងមុន

នៅពេលដែលអ្នករុករកជាតិបារាំងមកដល់ទឹកដីកម្ពុជានៅទសវត្សឆ្នាំ១៨៦០ ជាតិបារាំងទាំងនោះកំពុងតែរុករកទីតាំងដើម្បីពង្រីកផលប្រយោជន៍ពាណិជ្ជកម្មរបស់ខ្លួននៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ហើយពួកគេមានជំនឿថា កម្ពុជា ឬប្រហែលជាទន្លេមេគង្គ គឺជាទ្វារទឹកដ៏សំខាន់ទៅកាន់ប្រទេសចិន ។ នៅពេលនោះ បារាំងបានកាន់កាប់វៀតណាមខាងត្បូងជាអាណានិគមរួចទៅហើយ ហើយមានបំណងចង់ពង្រីកការគ្រប់គ្រងលើទឹកដីអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងមូល ។

សង្គ្រាមស៊ីវិល អំពើបះបោរ ការឈ្លានពានពីសំណាក់សៀម និងការថិតនៅក្រោមអណាព្យាបាលរបស់វៀតណាមអស់រយៈពេលដ៏យូរអង្វែងបានរឹតរួតប្រទេសកម្ពុជាអស់រយៈពេល៥០ឆ្នាំ ។ កងទ័ពថៃ និងវៀតណាមបានប្រយុទ្ធគ្នា នៅលើទឹកដីកម្ពុជា ហើយសង្គ្រាមនេះបានបង្កវិនាសកម្មដល់ប្រទេសកម្ពុជា ។ ប្រជាជនកម្ពុជាបានបាត់បង់ជីវិត និងចាប់ជាឈ្លើយសឹកអស់យ៉ាងច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ វត្តអារាមជាច្រើនត្រូវបានបំផ្លាញ ហើយព្រះរាជាដែលទើបតែទទួលបានរាជបល្ល័ង្កថ្មីគឺព្រះបាទនរោត្តម ដែលធ្លាប់តែខ្លបខ្លាចនិងសៀមបានស្វែងរកការការពារពីបារាំង (ឬបើដាក់ច្បាស់ជាងនេះទៅទៀត ព្រះអង្គបានទទួលយកនូវអ្វីដែលបារាំងបានដាក់អាណាព្យាបាល) ។ បារាំងមានការពេញចិត្តនិងដាក់ប្រទេសកម្ពុជាជាអាណាព្យាបាល ប៉ុន្តែព្រះបាទនរោត្តមមានការភ្ញាក់ផ្អើលហើយមិនពេញចិត្តត្រង់ថា បារាំងបានគ្រប់គ្រងវិស័យសេដ្ឋកិច្ចនិងនយោបាយប្រមាណជា៣០ឆ្នាំក្រោយមក ។ ព្រះមហាក្សត្រក្លាយជាបុគ្គលដែលគ្មានសារៈសំខាន់ ។ ទោះបីប្រទេសកម្ពុជាមានឈ្មោះជាផ្លូវការថាក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំង ហើយមានព្រះមហាក្សត្រដឹកនាំក៏ដោយ មកដល់ចុងសតវត្សទី១៩ ប្រទេសបារាំងបានដាក់ប្រទេសកម្ពុជាជាអាណានិគមរួចទៅហើយ ហើយបារាំងដែលបានសាងវិមានសម្រាប់ខ្លួនឯង ហើយបានតាំងខ្លួនឯងជាអ្នកដែលដើរតួយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការសម្រេចកិច្ចការសំខាន់ៗនៅប្រទេសកម្ពុជា ហើយបារាំងជាអ្នកលើកបន្តុបព្រះមហាក្សត្រខ្មែរបីអង្គទៀតនាដំណាក់កាលក្រោយមក ។

ដើម្បីថ្លឹងថ្លែងមើលអំពីតុល្យភាពនៃអាណានិគមនិយមបារាំងនៅប្រទេសកម្ពុជា ជាការសំខាន់ណាស់ដែលត្រូវកំណត់ចំណាំថា បារាំងបានរួមចំណែកក្នុងការកសាងជាច្រើនផងដែរ (ដោយការប្រើប្រាស់ពលករខ្មែរដើម្បីស្ថាបនាហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ ការរៀបចំទីក្រុង និងការស្រាវជ្រាវផ្នែកបុរាណវិទ្យា) ។

ខេត្តបាត់ដំបងនិងសៀមរាបគឺជាខេត្តចំណុះរបស់សៀមក្នុងទសវត្សឆ្នាំ១៧៩០ ហើយត្រូវបានប្រគល់ឲ្យកម្ពុជាវិញ ក្រោយពីបារាំងដាក់សម្ពាធទៅលើថៃ ។ ទឹកដីអង្គរត្រូវបានកាន់កាប់ដោយខ្មែរឡើងវិញ ដូច្នេះបុរាណវិទូបារាំងអាចចាប់ផ្ដើមធ្វើការដោយប្រើប្រាស់កម្មករខ្មែរក្នុងកិច្ចការជួលជុលប្រាសាទបុរាណឡើងវិញ ។

មានចំណុចអវិជ្ជមានខ្លះនៃរបបអាណានិគមដែលខ្ញុំនិងលើកមកពិភាក្សានៅពេលបន្តិចទៀតនេះ ។ ខ្ញុំគិតថា បើយើងមើលពីឆ្នាំ២០០៩នេះថយទៅក្រោយ យើងអាចនិយាយបានថា បារាំងមិនបានបំផ្លិចបំផ្លាញកម្ពុជាច្រើនដូចអ្វីដែលបានខូចខាតដោយឥទ្ធិពលបរទេសក្នុងអំឡុងសង្គ្រាមវៀតណាម និងអំឡុងសង្គ្រាមរវាងខ្មែរនិងខ្មែរ ខ្មែរនិងបរទេសក្រោយមកទៀត ឬក្រោមរបបខ្មែរក្រហមទេ ។ ជាមួយគ្នានោះដែរ សម័យអាណានិគមបានបន្សល់នូវទិដ្ឋភាពអវិជ្ជមានច្រើនផងដែរ ហើយទិដ្ឋភាពខ្លះបានបន្តមកដល់ឆ្នាំ២០០៩នេះទៀត ។

ប្រហែលជាចំណុចអវិជ្ជមានដ៏សំខាន់មួយគឺថា អាណាព្យាបាលបារាំងមិនបានអប់រំបណ្ដុះបណ្ដាលប្រជាជនកម្ពុជា ហើយមិនបានផ្ដល់ឱកាសដល់ប្រជាជនកម្ពុជាក្នុងការចូលរួមក្នុងឆាកនយោបាយទេនាដំណាក់កាលមុនទសវត្សឆ្នាំ ១៩៤០ ។ បារាំងបានរៀបចំប្រទេសក្នុងសភាពមិនបានលទេ ។ រហូតមកដល់សម័យសង្គ្រាមលោកលើក ទី២ ទូទាំងប្រទេសទាំងមូលមានវិទ្យាល័យតែមួយគត់ ហើយគ្មានមហាវិទ្យាល័យទេ ។

ចំណុចដែលមើលទៅមានភាពខ្វះខាតនៅក្នុងសម័យអាណានិគមដែរនោះគឺប្រព័ន្ធតុលាការ ។ បារាំងមិនបានកំណត់ប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌ច្បាស់លាស់ទេ ហើយសឹងតែគ្មានមេធាវីនិងចៅក្រមជាជនជាតិខ្មែរដែលទទួលនូវការបណ្ដុះ បណ្ដាលផ្នែកច្បាប់គ្រប់គ្រាន់ផង ។

ទោះជាយ៉ាងណា បារាំងបានរួមចំណែកផ្ដល់នូវផលវិជ្ជមានដល់កម្ពុជាផងដែរ ដូច ជា កម្ពុជាបានរួចរស់ជីវិត ហើយបានក្លាយជារដ្ឋមួយឯករាជ្យ ដោយគ្មានការជ្រៀតជ្រែកពីសំណាក់ប្រទេសជិតខាងដែលមើលទៅដូចជាមានសភាពទន់ជ្រាយណាស់ទៅហើយមុននឹងបារាំងមកដល់ ។ បារាំងក៏មិនបានជួយខ្មែរឲ្យច្រើនដូចអ្វីដែលខ្លួនបានបង្កើនអំណាច និងឥទ្ធិពលរបស់ខ្លួនទេ ។

ក្នុងឆ្នាំ១៩៧៥ អ្នកនាំពាក្យខ្មែរក្រហមម្នាក់បានប្រកាសដោយមោទនភាពថា «២០០០ឆ្នាំ» នៃប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាបានមកដល់ទីបញ្ចប់ ។ ខ្ញុំសង្ឃឹមថា ខ្ញុំបានបកស្រាយយ៉ាងច្បាស់នៅក្នុងសេចក្ដីថ្លែងការណ៍សង្ខេបមួយនេះ

ដោយមិនត្រឹមតែបានរៀបរាប់ប្រវត្តិកម្ពុជាត្រលប់ទៅលើល២០០០ឆ្នាំប៉ុណ្ណោះទេ តែក៏បានការសិក្សាអំពីកម្ពុជាពិតជារឿងគួរឲ្យចាប់អារម្មណ៍ ហើយជារឿងមួយដែលជនជាតិកម្ពុជាមានមោទនភាព ។